

KAVÂNİN-İ YENİÇERİYÂN'A GÖRE YENİÇERİ TEMİNİ VE İLK UYGULAMALAR

JANISSARY RECRUITMENT AND FIRST PRACTICES ACCORDING TO KAVÂNİN-İ YENİÇERİYÂN

Ahmet UĞUR*

Öz

Yeniçeri Ocağı'nın temelleri Sultan I. Murad döneminde (1362-1389) Gelibolu'da Çandarlı Halil Paşa ve Molla Rüstem'in teşvikleriyle Acemioğlanlar Ocağı'nın kurulması sonrasında atılmıştır. Başlangıçta az sayıda kişiden oluşan ve Gelibolu'daki askeri nakliyat gemilerinde görev alan bu askeri teşkilat, zamanla hem sayı olarak artmış hem de yapılan düzenlemelerle kurumsal olarak farklı bir kimliğe bürünmüştür. Nizamî kuvvet olarak savaş meydanlarında boy göstermelerinin yanında, iç güvenlik harekâtlarında da kullanılan bir unsur haline gelmişlerdir. Yeniçeri Ocağı'na ait birçok hususu 1606 yılında telif edilen ve on nüshası tespit edilerek tarafımızca doktora çalışmamıza konu olan Kavânîn-i Yeniçeriyân adlı yazma eserden öğrenmekteyiz. Bu eserden tespit ettiğimiz bilgilerin içinde yeniçeri teminine ait hususlar da bulunmaktadır. Bu makalede Kavânîn-i Yeniçeriyân adlı eserin Uzunçarşılı nüshasından hareketle yeniçeri temini için başvurulmuş devşirme uygulamasının ilk örneklerinin nasıl ortaya çıktığına, yeniçeri temininde görev alan devlet görevlilerinin kimler olduğuna ve bu yetkililerin ifâ ettikleri görevlerin ayrıntılarına değinilerek Yeniçeri Ocağı'ndaki teşkilatlanma süreci incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeniçeri, Kavânîn-i Yeniçeriyân, Osmanlı Ordusu, Devşirme Sistemi, Pençik

Abstract

The foundations of the Janissary Corps were laid in Gallipoli during the reign of Sultan Murad I (1362-1389), with the encouragement of Çandarlı Halil Pasha and Molla Rüstem, following the establishment of the Acemioğlanlar Corps. This military organization, which initially consisted of a small number of people and served on military transport ships in Gallipoli, gradually increased in number and gained a corporate identity through various regulations. In addition to being a regular force on the battlefield, they have also become an element used in internal security operations. Many details about the Janissary Corps were obtained from the manuscript titled Kavânîn-i Yeniçeriyân, which was written in 1606 and has ten copies, which is the subject of our doctoral study. Among the information we identified from this study are details regarding the Janissary recruitment. In this article, the organizational process of the Janissary Corps is examined based on the Uzunçarşılı copy of the work called Kavânîn-i Yeniçeriyân and the organizational

Article Info**Araştırma Makalesi**

Geliş Tarihi: 04/09/2023

Kabul Tarihi: 21/11/2023

Atf

Uğur, A. (2023). Kavânîn-İ Yeniçeriyân'a Göre Yeniçeri Temini ve İlk Uygulamalar. *Anasay* 26, 97-121.

Research Article

Received: 04/09/2023

Accepted: 21/11/2023

Cite this article as:

Uğur, A. (2023). Janissary Recruitment and First Practices According to Kavânîn-i Yeniçeriyân. *Anasay* 26, 97-121.

* Bu çalışma Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Harp Tarihi Bilim Dalı'nda hazırlanan "Kavânîn-i Yeniçeriyân (Edisyon Kritik-Değerlendirme)" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

* Arş. Gör., Milli Savunma Üniversitesi, Deniz Harp Okulu, augur@dho.edu.tr. **ORCID** <https://orcid.org/0000-0002-1208-9431>.

process of the Janissary Corps is discussed, focusing on how the practice of recruiting janissaries first emerged. Additionally, who the officers involved in this practice are and the duties they perform are also examined.

Keywords: Janissary, Kavânî-i Yeniçeriyân, Ottoman Army, Devşirme System, Pençik

Giriş

Osmanlı Devleti, kuruluş devri itibariyle kadim Türk devlet geleneği mirası olan Türk cihan hakimiyeti mefkûresini benimseyerek fetih faaliyetlerini bu çerçevede oluşturmuştur. Coğrafi olarak batı sınırında bir uç beylik olmasının ve kurulduğu dönemdeki dinî yönlendirmelerin de etkisiyle kısa zamanda faaliyet sahasını genişleterek Bizans sınırında ve Rumeli'de fetihler gerçekleştirmiştir. Osmanlı Beyliği'nin sınırlarının genişlemesi, güçlü bir askerî teşkilatlanmayı da mecburi kılacaktır. Beyliğin fetihlerde kullandığı ve ordunun da omurgasını oluşturan askerî gücün, başlangıçta alp-gazi geleneğine sahip süvariler olduğu bilinmektedir. Bu savaşçılar beyliğin gelişmesinde her ne kadar önemli rol oynasalar da sınırların genişlemesi merkeze bağlı ve daha teşkilatlı bir askerî gücün oluşturulmasını zaruri hale getirmiştir. Bunun yanı sıra Orta Çağ savaş geleneğinde savaşın gidişatını değiştiren en önemli unsurlardan biri olarak kale kuşatmalarının kabul edilmesi ve mevcut süvari gücün bu ihtiyaca karşılık verememesi, kuşatmalarda kullanılacak nitelikli piyade ihtiyacının ortaya çıkmasını gündeme getirmiştir. Bu sebeple savaş esirlerinin bir kısmını askerî güç olarak kullanmayı öngören ve Türk-İslam devletlerinde Gulâm Sistemi olarak da bilinen uygulamanın benzeri, Osmanlı Devleti tarafından “pençik”¹ uygulaması olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Zamanla daha kurumsal ve sistematik bir yapı olan “devşirme sistemi” geliştirilerek uygulamaya konulmuştur. Devşirme sistemi, yetenekli gençleri seçerek onları eğitimden geçirip daha sonra yönetim ve askeri rollerde kullanmayı amaçlayan bir usûl olarak ortaya çıkmıştır. Devşirme sistemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş dönemindeki sınırlı kaynaklarının etkili bir şekilde kullanılmasına ve askeri gücünün artırılmasına yardımcı olmuştur. Bu sistemin etkinliği sayesinde Osmanlı Devleti birçok dönemde güçlü bir ordu ve yönetim yapısı oluşturmuştur. Böylece devşirme sistemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun askerî ve idarî yapısının gelişiminde dönüm noktalarından biri olmuştur.

Yeniçeri sınıfının oluşmasında devşirme sisteminin önemli bir yere sahip olduğunu ve yeniçerilerin Osmanlı ordusunun merkezî gücünü teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Bu makalenin oluşumuna zemin hazırlayan meseleler arasında; devşirilen kişilerin hangi usûllere göre devşirilerek Yeniçeri Ocağı'na alındığı, devşirmelerin fiziksel ve toplumsal özellikleri (kökenleri ve devşirmeyi engelleyici unsurların olup olmadığı vb.) ve devşirmelerin eğitimlerinin nasıl icrâ edildiği yer almaktadır. Makale oluşturulurken *Kavânî-i Yeniçeriyân*² adlı yazma eser kullanılarak devşirme usûlüne ilişkin kapsamlı bir sonuç elde edilmeye çalışılmış ve devşirme usûlünün detayları incelenmiştir. Literatürde Yeniçeri Ocağı ile ilgili oldukça fazla araştırmanın mevcudiyeti Osmanlı tarihi çalışmaları arasında mümbit bir alana sahip olduğunun göstergesidir. Ancak *Kavânî-i Yeniçeriyân*'ın Uzunçarşılı nüshası, ismi çokça zikredilmesine rağmen müstakil olarak herhangi bir araştırmaya konu olmamıştır. Bu sebeple çalışmada bu nüshadan faydalanılmış, nüshanın bilinmezliğine bir ışık tutmak ve literatüre katkıda bulunmak istenilmiştir.

Bu çalışmada “Yeniçerilerin Kökeni ve Ocağa Dahil Edilme Meselesi” başlığı altında ocağın temel husûsiyetlerine dikkat çekilmiş ve oluşumuna ilişkin detaylara yer verilmiştir.

¹ Penç kelimesi Farsça beş anlamına gelmektedir. Pençik uygulaması ise savaşta ele geçirilen esirlerin 5'te 1'inin ordu için toplanmasını ifade eder.

² On nüshası tespit edilmiş yazma eserin bu çalışmada “Uzunçarşılı Nüshası” esas alınmıştır. Bu nüsha, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın “*Kapukulu Ocakları*” adlı eserinde kullandığı ve şahsi kütüphanesinde olduğunu söylediği nüshadır. Uzunçarşılı'nın kütüphanesi dağıldıktan sonra eserin şu an nerede olduğu bilinmemektedir. 1980'li yıllarda Gyula Káldy-Nagy bu nüshanın faksimilesini öğrencisi Pal Fodor'a vermiş, Pal Fodor'dan tarafımızca temin edilerek bu çalışma oluşturulurken kullanılmıştır.

Ocağın muhteviyatının kimleri ihtiva ettiği de ilgili bölümde incelenmiştir. Netice olarak yeniçerilerin oluşumuna, toplanma usûllerine, Osmanlı askerî teşkilatlanması içindeki yerlerine ve sistemin pratikteki işlevselliğine değinilmiştir. Çalışma oluşturulurken ele alınan sorular: Devşirilen oğlanlar kimlerden toplanırdı? Devşirme sınıfı niçin oluşturuldu? Devşirme temininde kimler görev almıştır? Devşirmelerin özellikleri nelerdir? ve devşirmelere nasıl bir eğitim verilmektedir? şeklinde belirlenmiştir.

YENİÇERİLERİN KÖKENİ VE OCAĞA DAHİL EDİLME MESELESİ

Bizce Osmanlı tarihi çalışmalarında karşılaşılan en karmaşık iki konu seçilmek istenirse birisi toprak sistemi, diğeri ise ordu sistemidir. Devlet-i Aliyye iki alanda da sistem oluşturmuş ancak Osmanlı'nın uzun süre ayakta kalmasını sağlayan “değişime ve ortama ayak uydurma” karakteristiği ile bu alanlarda zaman içinde ve bölgeden bölgeye türlü değişimlere rastladığımız için sistemlerle alakalı kesin ve tekil bir tarife ulaşılamamaktadır. Bu durumu göz önünde bulundurarak yeniçeri sınıfı için en dar anlamıyla devşirme usûlü ile toplanan, sultana bağlı ve maaşlı askerî sınıf tanımını yapılabilir. Bu bölümde Yeniçerilerin kökeni ve devşirme sistemi dahilinde toplanma usûlü konu edinilmiştir.

Yeniçeri sınıfının oluşumuna ilişkin kesin bir tarih vermek hem güç hem de tartışmalı iken toplanma usûlünün ise zaman içerisinde bir forma kavuştuğunu söylemek yerinde olacaktır. Bu durum geleneksel tarih anlatısı içerisinde de kabul görmüştür. Özellikle Orhan Gazi dönemindeki yoğun fetihler sebebiyle ordunun genişlemesine duyulan ihtiyaç ve I. Murad döneminde savaş esirlerinin bir kısmının ordu için kullanılmaya başlanması, yeniçeri sınıfının oluşumunu gündeme getirmiştir. Oruç Bey³ (2009, s.29) tarihinde devşirme uygulamasının başlangıcına ilişkin şu şekilde bilgi vermektedir: “Kara Rüstem derlerdi bir danışmend vardı, Karaman'dan gelmişti. Çandarlı Halil kazaskerdi. Kara Rüstem, Çandarlı Halil'e gelip: 'Paşa Sultan! Akından çıkan ganimet malı helâldir. Onda birini niçin hazineye almazsın, beylik malını niçin ziyan edersin?', 'İslâm'a göre ganimet malında padişahın hakkı vardır.' dedi. Kazasker: 'Ya nasıl yapalım?' Kara Rüstem: 'İşbu esirler ki gaziler getirdiler. Allah buyruğuyla beşte biri padişahındır. Niçin alınmaz?' dedi. Çandarlı Halil Paşa bunu Murad Gazi'ye söyledi. Padişah da, 'Allah buyruğu ise alın' diye emretti.”

Benzer bir anlatıma Neşri'nin⁴ eserinde de rastlanmaktadır. Neşri (1949, s.197) *Kitâb-ı Cihannümâ*'da devşirme sisteminin teşkilini anlatırken Oruç Bey'in anlatımıyla neredeyse aynı ifadelerle bu durumu izah eder. Aşıkpaşazâde'nin⁵ (Atsız Neşri, s.127-128; akt. Palmer, 2000, s.491) eserine bakıldığında da devşirme sisteminin teşkili ile alakalı olarak rivayetin farklı olmadığı görülmektedir. Üslûp farkı olmasının yanında Aşıkpaşazâde de Kazasker Çandarlı Halil ile Karaman'dan gelen Kara Rüstem'in arasında geçen konuşmaya işaret ederek devşirme sisteminin kurulmasına ilişkin bir anlatımda bulunmaktadır.

Hadîdî'nin⁶ (1991, s.87-88) manzum eserinde de Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşuna ait bilgiler yukarıdaki kroniklerle benzerlik göstermektedir. Molla Rüstem'in Sultan Murat'ın kazaskeri Çandarlı Hayreddin'e savaş esirlerinin beşte birinin alınmasının Hakk'ın emri olduğunu ifade etmesi üzerine bu durum Sultan Murat'a arz edilmiştir. Sultan Murat'ın onayıyla savaş esirlerinin beşte biri deftere kaydedilerek dil öğrenmesi için Türk üzerine verilmiştir. Sultana hizmet eden bu esirler ak bürk giydirilerek yeniçeri olarak adlandırılmıştır.

Oruç Bey'in, Neşri'nin ve Aşıkpaşazâde'nin eserlerinde naklettikleri I. Murad döneminde

³ Oruç Bey, Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid dönemlerinde yaşamış, Divan kâtipliği görevinde bulunmuş ve 13. yüzyılın sonları ile 16. yüzyılın başını kapsayan bir Osmanlı tarihi yazmıştır.

⁴ Mehmet Neşri, II. Murad, Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid dönemlerinde yaşamış, yaratılıştan başlayarak 15. Yüzyılı da kapsayan bir süreyi ihtiva eden *Kitâb-ı Cihannümâ* adlı bir tarih kitabı yazmıştır.

⁵ Asıl adı Derviş Ahmed olan ve dedesi Aşık Paşa'ya nispetle Aşıkpaşazâde olarak anılan yazar, II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed döneminde yaşamış, bilinen ilk standart Osmanlı tarihlerinden biri kabul edilen *Tevârih-i Âl-i Osmân* adlı eseri kaleme almıştır.

⁶ Hadîdî mahlasıyla tanınan ve II. Bayezid döneminde yaşamış olan yazar, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Pargalı İbrahim dönemine kadar uzanan tarihi olayları anlattığı manzum eseriyle bilinmektedir.

Kara Rüstem ile Kazasker Çandarlı Halil arasında geçen ve devşirme sisteminin başlangıcını ifade ettiği varsayılan diyalog, *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'da yer almasa da devşirme sisteminin oluşturulmasına ilişkin verdiği bilgiler ile önemli bir kaynak niteliği taşımasına olanak sağlamaktadır. *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'da özellikle vurgulanan husûs ise kale kuşatmaları için atlı asker yanında hasıl olan piyade ihtiyacının temini için devşirme uygulamasının başlatılmasına yöneliktir. Eserde bu durum izah edilirken "...yeniçeri yoldaşların mukaddemâ kâfir evlâdından cem' olunması ki Fâtih-i Bolayır Süleymân Paşa zamânında vâki' olmuştur ol zamânda Bilicik kâzısı olan Mevlâna Kara Halil ile meşveret idüp atlı yanınca kal'alar üzerine piyâde lâzımdır ve kal'alar fethine atlıların çendân nef'i olmayup hisârı muhâsara eylemege atlıdan piyâde enfa'dır deyü efkâr-ı isâbet-medârları bu vechle karâr buldı." (Anonim, [yz.] 1606: 2b, 3a) cümlelerine yer verilmektedir. Nitekim yine *Kavânîn-i Yeniçeriyân* bizi bu iki anlatıyla ortak bir tarihlendirmeye götürmektedir ki eserde "Acemioğlanının cem'i ve icâdı mukaddemâ Gelibolıda Gâzi Sultân Murâd Hân aleyhi'r-rahme ve'r-rıdvân hazretlerinin zamân-ı âliyelerinde vâki' olmuştur ol zamânda cem' olunup bir uğurdan iki akçe ile yeniçeri iderlerdi dahi gazâyâ gönderirlerdi bu zikr olunan kânûn Sultân Murâd Han ile Gâzi Süleymân Paşanıdır." (Anonim, [yz.] 1606: 3b) ifadeleri yer almaktadır. Bu anlatıların dışında Fatih Sultan Mehmet döneminde yeniçerilik yapmış Ostravicalı Konstantin, Hıristiyan çocuklarının toplanarak sarayda ve kalelerde görevlendirilmesi ve yeniçeri yapılması hadisesinin Yıldırım Bayezid döneminde akıl edildiğini nakletmektedir (Beydilli, 2019, s.37).

Mücteba İlgürel, Neşri'den aldığı anlatısında savaş esirlerinden toplanan bu sınıfın başlarda doğrudan askerî maslahata dâhil edilmediklerine işaret etmektedir. "Kapıkulu ocaklarını teşkil eden yeniçeri, cebeci, topçu, top arabacısı, bostancı ocağı efradı ve kapıkulu süvarileri, acemi oğlanları arasından çıkmıştır. Savaş esirleri önceleri 1'er akçe yevmiye ile, Çardak-Gelibolu arasında asker taşıyan at gemilerinde çalıştırılmış, ancak çeşitli fetihlerle esir sayısı çoğalınca bunların askerlikte kullanılmaları uygun görülmüştü. Bunun üzerine esirler hem Türk örf ve âdetlerini hem de İslâmî kaideleri öğrenmeleri için Anadolu'da Türk aileleri yanına verilmeye başlanmıştır. Buna "Türk'e verme" denilirdi (bk. Neşri, I, 199). İşte bunlar daha sonra Acemi Ocağı'na teslim edilir ve başlarına ak börk giyerek acemi oğlanı olurlardı." (İlgürel, 1998, s.324). Toplanan esirlerin sayısının zamanla artmasıyla esirler askerî teşkilatlanma içine dahil edilmiştir. Oruç Bey, Neşri, Aşıkpaşazâde ve *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'ın anlatısından "Osmanlı'da yeniçeri sınıfının kökeni nedir?" sorusuna benzer cevabı vermek mümkündür. Artan fetihlerle beraber askere duyulan ihtiyacın sonucunda Hıristiyan esirler toplanarak Türk'e verilmiş ve sonucunda bir ocak teşkil edilerek askerî sınıf oluşturulmuştur.

Devlet zaman içerisinde Hıristiyan esirleri toplama işini bir sisteme tâbi tutarak devşirme usûlünü oluşturmuştur. Devşirme usûlünün uygulanmaya başlaması ile Yeniçeri Ocağı'na eleman temini bir sisteme oturtularak sultana bağlı bir askerî sınıf kurulmuştur. Devşirme usûlünü tanımlamak gerekirse en dar anlamıyla, muhtelif coğrafyalardan devlet hizmeti için seçilen erkek çocukların belli zamanlarda toplanıp İslam dairesine dâhil edilerek askerlik mesleğine alınmalarıdır. *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'ın müellifine göre devşirme için seçilen bu kişilerin gayrimüslim olmasında birtakım yararlar bulunmaktadır. Bu durum eserde "İslâma geldiği gibi gayret-i dîniyye zuhûra gelüp kendü tevâbi ve ta'allukâtına düşman olup içlerinden hasm havâle olmağla serhadd-ı mansûrda her birisinden bir erlik ve dilâverlikler zuhûra geldükden mâ'adâ kendüleri her ne denlû devlete dahi vâsil olup yeniçeri kethüdâsı dahi olurlar ise akrabâ ü ta'likâtı kâfir olmağla haracların aldırmağa kâdir olmadıkları ecilden kâfir evlâdını cem' eylemeği kânûn eylediler." (Anonim, [yz.] 1606: 7b) şeklinde izah edilmiştir. Devşirme sistemine dahil edilerek kullanılan insan grubu içerisinde istisnâ olarak Müslüman Boşnaklar da bulunmaktadır. *Kavânîn-i Yeniçeriyân* bu durumu izah ederken "Fâtih-i Kostantiniyye Sultân Muhammed Han aleyhi'r-rahme ve'r-rıdvân hazretleri Bosna diyârı üzerine asker-i zafer-eserleri ile teveccüh buyurdıklarında ol diyârda olan umûmen re'âyâ ü berâyâ pâdişâh-ı âlem-penâhın kuvvet ü kudretin bildiklerinde karşı gelüp rikâb-ı hümayûnlarına yüzlerin sürdiler ve bir uğurdan imâna gelicek pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri bunların bir uğurdan imâna geldiklerin göricek bildi kim bunlar kim tâ'ife degildir şeref-i İslâm ile müşerref olduğına binâ'en pâdişâh-ı âlem-penâh

hazretleri benden ne murâd idersiz taleb eylen didikde diyârlarından oğlan cem‘ olunmasın murâd eylediklerinde anlar dahi bu iltimâsları kabûl idüp bunlardan oğlan cem‘ olunmasın kânûn eylediler bunları gerek sünnetli olsun gerek olmasın cem‘ iderler bunların yoklanmasın kânûn itmediler” şeklinde bir aktarım yapmakta ve Boşnakların Bosna’nın fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet’ten devşirme sisteminin bu bölgede devamını talep ettiklerini, bunun üzerine padişahın emriyle de uygulamanın Müslüman olan bu grup üzerinden alınmadığını söylemektedir (Anonim, [yz.] 1606: 10b). Yine metinde “...Bosna diyârından cem‘ olunan oğlanların cümlesi Müselmân oğlı Müselmân iken cem‘ olunmak kânûn olduğundan mâ‘âda anların ekserinden Sarây-ı Âmireye ve Hâsbağçeye virdiklerine” (Anonim, [yz.] 1606: 9b, 10a) şeklinde geçen bilgiler Bosna’dan alınacak devşirmelerin kimler olduğunu ifade etmektedir. Her ne kadar kitabî kaynaklarda Bosna’dan devşirilenlerin Müslüman olmasının kanun olduğu belirtilse de eşkal ve mühimme defterleri üzerinden yapılan bir çalışmada aynı bölgeden gayrimüslimlerin de devşirildiği görülmektedir (Koyuncu, 2017, s.201-202).

Serdar Özdemir (2003, s.55), devşirme uygulaması için devlet memurlarının gittikleri yerlerde tellallar vasıtası ile duyurular yaptırdığını ve 8-20 yaş aralığındaki Hıristiyan çocukların kaza merkezlerinde bir araya getirildiğini söylemektedir. Uygulama yapılırken papazların da vaftiz defterleri ile bölgede olmalarına ehemmiyet verilmiş, her kazada kırk haneden bir çocuğun devşirilmesi kuralı olmasına rağmen ihtiyaç hasıl olduğunda bu durum esnetilmiştir. Devşirme sisteminin uygulanmasında görev alan kişiler başlangıçta bölgenin idari yetkilileri olan beylerbeyleri ve sancakbeylerinden oluşmaktadır. Ancak zamanla bu sorumluluk devlet merkezinden atanan memurlara devredilmiştir. Bu değişiklik, devşirme sisteminin merkezi kontrolünün artmasını ve daha sistemli bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır. Bu sayede sistemin sorunsuz devamı gerçekleştirilmiştir.

Devşirme uygulamasında kullanılan ve merkezden gönderilen memurlar turnacıbaşı, saksoncubaşı, zağarcıbaşı, haseki gibi Yeniçeri Ocağı’nda bulunan yüksek rütbeli görevlilerden seçilmiştir. Bu görevlilerin emri altında da bir kâtip hazır bulunmakta, devşirmede görev alan memurun bu uygulamayı nasıl gerçekleştireceğini bildirir nitelikte bir padişah fermanı ve yörenin kadısına yazılmış, yeniçeri ağasının imzasını taşıyan bir mektup da devşirme memurunun elinde yer almaktadır (Özcan, 1994, s.254).

Kavânîn-i Yeniçeriyân’da belirtildiği üzere, devşirme uygulamasının sorunsuz bir şekilde yürütülmesi amacıyla devlet yetkilileri tarafından alınan bir karar, devşirme işlemlerini yürüten memurların, devşirme sürecindeki yanlış uygulamaların önüne geçebilmek için ocağın kanun ve kurallarını bilen bir görevli tarafından denetlenmesi yönündedir. Bu kararın amacı, devşirme sürecindeki adaletsizlikleri ve haksızlıkları en aza indirgeyerek devşirilen gençlerin seçiminde ve eğitiminde daha şeffaf bir süreç izlenmesini sağlamaktır. Bu önlem, devşirme sisteminin daha düzenli ve adil bir şekilde işlemesine katkıda bulunmayı hedeflemektedir. *Kavânîn-i Yeniçeriyân*’da devşirmede görevlendirilecek memurların ayrıntısı verilirken bu görevin ilk olarak solakbaşılara teklif edildiği, eğer onlar ihtiyar olduklarını ve bu görevi gerçekleştirmeye güçlerinin olmadığını söylerlerse bu görevin zağarcıbaşı, saksoncubaşı, turnacıbaşı, zembekçibaşı, deveciler ve hasekiler gibi görevliler arasında taksim edilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Anonim, [yz.] 1606: 6b).

Merkezden alınan izinle bölgeden seçme çocuklar toplanır -ki grup halinde toplanan çocuklara “sürü” denmektedir- ve kayda geçirilirdi. Her çocuğun nesebi ve görünüşü “eşkal defterine”⁷ kaydedilirdi. *Kavânîn-i Yeniçeriyân*’da sürü içinde ne kadar oğlan olduğuna dair bir malumat bulunmasa da Devşirme Kanunnâmesinde sürülerin ortalama yüz, yüz elli kişiden oluştuğu söylenmektedir (Akgündüz, 1990, s.124). Bu yoklamalar sırasında kanuna muhalif şekilde devşirilen bir oğlan bulunduğu zaman o oğlanın bulunduğu sürünün tamamı tophâne ve

⁷ Eşkal defteri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Gülay Yılmaz, “Son Kalan Eşkal Defterine Göre Devşirmeliğin Bilinmeyenleri” *Atlas Tarih*, Nisan 2014, s.36-43.

cebehâne gibi kuvvetlerde görevlendirilmiştir⁸ (Anonim, [yz.] 1606: 12b). Yeniçeri Ocağı'na alınacak oğlanların dış görünüşleri devlet açısından önem arz ettiğinden vücut ölçüleri bozuk, çok uzun yahut çok kısa vb. sorunları olan çocuklar seçilmemiştir. Ayrıca devşirme esnasında araya başka çocukların kaynamaması, toplanan çocukların kaçmaması için de eşkal defterlerine başvurulmuştur. *Kavânin-i Yeniçeriyân* bu durumu “çün oğlanlar tamâm cem’ olup gelicek ol cem’ olan oğlanların nişânların ve kâfirce adların ve kendü adların ve babası ve anası adın ve köyleri ve kazâların ve sancakların ve süricilerin ve süricibaşuların adların defter idüp kendüde saklayalar ağalar ol eşkâl defterin kendü mühri altında dutarlar yazılmak lâzım geldikde ol defter ile yoklayup eşkâli uyanını ulûfeye yazarlar uymayanın bilürler kim girüsi yokdır anı ulûfeye yazmayup kovarlar aña ana defteri dahi dirler.” (Anonim, [yz.] 1606: 13b) şeklinde izah etmektedir.

Tablo 1: Köstendil Livâsı’ndan Devşirilen Çocuklara Ait Kayıtlar (Ramazan 903 / Nisan-Mayıs 1498) (Beydilli, 2013, s.452)

	Köyün Adı	Devşirilen Çocuğun Adı	Devşirmenin Özellikleri
1	Ustrumca kazası Makriva köyü	Yeno veled-i Dimitro	Elâ gözlü, açık kaşlı, ak benizli, iki kaşı arasında beni var, iki zülfü altında beni var, uzun boylu, mahbûbdur.
2	Ustrumca kazası Makriva köyü	Miloş veled-i Dragoy	Kara gözlü, açık kaşlı, sağ kulağı delik, ak benizli, uzun boylu, mahbûbdur.
3	Ternik köyü	Pale veled-i Nikola	Elâ gözlü, açık kaşlı, sol kulağı delik ve sağ gözü kuyruğunda beni var, sarışın, orta boylu.
4	Gradiç köyü	Görgo veled-i Yako	Gök elâ gözlü, açık kaşlı, elinde nişanı var, ak benizli, uzun boylu.
5	Gradiç köyü	Dula veled-i Kostime	Kara gözlü, açık kaşlı, sol gözünün altında nişan var ve sol kulağı delik, gendum-gûn, uzun boylu.
6	Kaloçinde köyü	Bringo veled-i Vleis	Gök elâ gözlü, çatık kaşlı, üst dudağı ve sağ yanında nişanı var, ak benizli, uzun boylu.
7	Tırhala sancağı Polana köyü	Yani veled-i Gireç	Gök elâ gözlü, sarışın, orta boylu.
8	Karye-i Sokoloviçe	İstoban veled-i Dimitro	Gök elâ gözlü, çatık kaşlı, sol yanağında iki beni var, ak benizli, uzun boylu (kendi isteğiyle kaydolundu)
9	Hersek sancağı	Pladin veled-i Radosav	Sarışın elâ gözlü, açık kaşlı, yaş on dört (Enderun için ayrıldı).

Tablo 1’den de görüleceği üzere çocukların toplandığı yer, baba isimleri ve eşkalleri tafsilatı ile kaydedilirdi. Toplanan çocuklara kızıl aba ile kırmızı külah giydirilir ve sürücü ile merkeze gönderilirdi (Anonim, [yz.] 1606: 9a). Devşirme Kanunnâmesi sürü halinde merkezlere gönderilen oğlanların yolda vakit kaybetmeden ve menzil dışına çıkmadan getirilmesini söylemekte, yolda herhangi bir köyde konaklamaya da müsaade etmemektedir (Akgündüz, 1990, s.124). Merkezlere getirilen devşirme çocuklar kelime-i şهادet getirilerek Müslüman yapılarak gruplandırılır, cerrah tarafından sünnet edildikten sonra bir seçime tâbi tutulurdu. İçlerinde görünüş olarak güzel olan oğlanlar saray için, güçlü ve iri bir bünyeye sahip olanlar Bostancı Ocağı için ayrılır; diğerleri ise Türk ailelerin yanına eğitilmek için verilir. Türk ailelerin yanına verilen çocuklar burada ortalama beş ila sekiz yıl kadar kalırlardı (Uzunçarşılı, 1984, s.151). Fakat bu süre de zaman içerisinde -ki ateşli silahlara geçiş de bunda etkili olmuştur- değişime uğrayacaktır. Görev süresini tamamlayanlar Türk ailelerinden alındıktan sonra Acemi Ocağı’na alınarak farklı

⁸ Yeniçeri Ocağı’na alınması uygun görülmeyen oğlanların tophâne ve cebehâneye gönderilmeleri bu kurumlarda geri planlarda, zor ve yıpratıcı işlerde çalıştırılmaları ile ilgilidir.

görevlerde kullanılır ve bu oğlanların arasından bir kısmı da “kapuya çıkmak⁹” suretiyle Yeniçeri Ocağı’na alınarak sınıfın neferleri olurlardı.

Saray için ayrılanlar oğlanlar Edirne, Galata ve İbrâhim Paşa saraylarında belli bir eğitime tâbi tutularak içlerinden en kabiliyetli olanları Topkapı Sarayı’na alınırdı (İlgürel, 1998, s.324). İstanbul’a getirilen devşirme oğlanlar tekrar yoklanarak içlerinden vefat etmiş olanlar eşkal defterinden çıkarılır, hasta olanlar ise deftere kaydedilerek iyileştikleri zaman tekrar ağa önüne çıkarılarak yoklamaları gerçekleştirilirdi (Anonim, [yz.] 1606: 13a).

Şekil 1: Devşirme Usûlünün Resmedildiği Bir Minyatür

(Süleymanname, [yz.] 1517: 31b)

Bu minyatürde devşirme sistemi güzel bir biçimde tasvir edilmiştir. Kızıl aba ve kırmızı külah giymiş erkek çocukları sürü halinde beklerken önlerinde sopa ile sürücübaşı yer almaktadır.¹⁰ Çocukların yüzlerine dikkatlice bakıldığı takdirde endişeli oldukları ve birisinin arkasına baktığı görülebilir ve uğurlamaya gelen ailelerin endişeli gözlerle onları izlediği yorumu yapılabilir. Tablo 1’de görüleceği üzere sisteme dahil olma sürecinde kendi arzuları ile dahil olan devşirme oğlanların da varlığı söz konusudur. Orhan Sakin (Dukas, 1956, s.83-84; akt. 2019, s.16), “Padişah bunları sofrasına alır, bunlarla yer içer. Haklarında bir babanın çocuklarına karşı beslediği şefkati besler. Bu kadar lütuf ve ihsan kimlere yapıyor: Keçi, koyun, öküz ve domuz çobanlarına, rençber çocuklarına ve beygir besleyicilerine” şeklindeki anlatısında devşirmeye katılan bu oğlanların Batılılar nazarında hiçbir zaman ulaşamayacakları makam ve mevkilere ulaştıklarını ifade etmektedir. Şekil 1’de sol tarafta görüleceği üzere kâtip elindeki eşkal defterine çocukların fiziki özelliklerini kaydetmektedir. Devşirme uygulaması esnasında papazların da vaftiz defteri ile devşirme alanında olduğu minyatürdeki kalabalığın önünde yer alan papaz kıyafetli birinin varlığından anlaşılmaktadır. Minyatürün sağ üst köşesinde yer alan kule

⁹ Acemilerin yeniçeriliğe tayin olunmaları; “çıkma”, “kapuya çıkma” veya “be-degâh” tabirleriyle anılmaktadır. (Sakin, 2019, s.48)

¹⁰ Sürü halinde toplanan devşirme oğlanların başında bulunan sürücübaşının bu uygulama sırasında halktan haksız kazanç sağlamasının önüne geçmek adına doğru sözlü ve dindar kişiler olmasına önem verilmektedir (Anonim, [yz.] 1606: 9a).

penceresinden çocukların devşirme alanını izlediği görülmektedir. Bu durum kuvvetle muhtemel devşirme olarak toplanmaktan korktukları izlenimine bizleri ulaştırmaktadır.

Bu bilgiler ışığında devletin devşirme uygulamasına kimleri tâbi tuttuğu ve uygulamaya kimlerin dahil edilmediği sorusu akıllara gelmektedir. Osmanlı Devleti bu husûsta ince eleyip sık dokuyarak bir plan dahilinde sadece belirlediği grupları devşirme usûlü ile toplamıştır. İlk önce yukarıda da bahsedildiği şekilde dış görünüşüne göre bir tayin yapılmıştır. Uzunçarşılı'nın özetlediği üzere; devşirme uygulamasına tâbi tutulacak oğlanın soy özelliklerine ve iyi bir nesebe sahip olmasına dikkat edilmiş, çok kısa olanlar ve köseler uygulamaya tâbi tutulmamıştır. Aynı şekilde sanat ehli kabul edilen yani bir mesleği olan kişiler de devşirmeye alınmamış, şehir-kasaba görerek gözleri açılmış kabul edilen oğlanların da devşirilmesine izin verilmemiştir. Devşirilen oğlanlardan uzun boylu ve güzel yüzlü olanlar saray hizmetinde kullanılırken; devşirilen oğlanların sekiz ila on sekiz yaşları arasında olmasına önem verilmiştir (Uzunçarşılı, 1988, s.510). Devşirilen çocukların toplum içinde sergiledikleri davranışlar ve ahlaki özellikleri de ehemmiyet verilen diğer bir konudur. Zira Arnavutluk bölgesinden gelen bir devşirme sürüsünün içinde gerçekleşen bir olay bu ehemmiyeti teyit eder niteliktedir. Devşirme oğlanın merdivende edep yerini kaşması Pertev Paşa tarafından uygunsuz görülmüş, oğlanla yapılan konuşmalar sonrası baba terbiyesi almadığı ve yetim olduğu ortaya çıkmıştır (Anonim, [yz.] 1606: 13a). Nesebi belli olmayan yahut görünüş açısından belli ölçütlerin dışında bulunan çocuklar en başından toplanacak grubun dışında tutulurdu.

Kavânîn-i Yeniçeriyân'a göre devşirilecek çocuğun bölgenin ileri gelenlerinin çocukları olmasına önem verilmiş bunun yanında devşirilecek oğlanın papaz oğlu olmasına ve iyi bir soya dayanmasına da dikkat edilmiştir. İki çocuklu bir ailenin bir çocuğu devşirilmiş ve bu çocuk devşirilirken fiziksel özellikleri daha güzel olan seçilmiştir (Anonim, [yz.] 1606: 7b). Birden fazla çocuğu olan kişilerden oğlan devşirilirken nasıl bir yol izleneceği Devşirme Kanunnâmesinde açıkça belirtilmiştir. İki çocuk içinden on dört-on beş yaşından on yedi-on sekiz yaşı arasında olan çocukların bir tanesinin seçilmesi uygun görülmüştür (Akgündüz, 1990, s.124). Tek çocuklu ailelerden çocuk devşirilmemiştir. Bunun sebebi ise babasına toprak ekip biçmede yardım edeceğinin düşünülmesidir (Anonim, [yz.] 1606: 7b). Goodwin, yetenekli ve lider özellikli çocukların alınmasıyla geriye yumuşak başlıların kalmasının sağlandığını ve bu uygulamanın siyasi huzursuzluğu da ortadan kaldırdığını ifade etmektedir (2008, s.33).

Babası ve/veya annesi ölmüş çocuklar *Kavânîn-i Yeniçeriyân'da* da belirtildiği üzere terbiye almadıkları gerekçesiyle devşirme sistemine dahil edilmemektedir. Bunların yanında köy kethüdâsının oğlunun alınmama sebebi, köy halkının rezillerinden olduğu şeklinde ifade edilmektedir. Çobanlık yapan bir kişinin oğlu da dağda büyüdüğü ve yeterli terbiyeye sahip olmadığı gerekçesiyle devşirme uygulamasına alınmamıştır. *Kavânîn-i Yeniçeriyân'da* devşirilecek oğlanlarla ilgili fizyolojik olarak da bazı özellikler verilmektedir. Kel, şaş, köse, çok uzun boylu, çok kısa boylu, geveze, sabırsız, inatçı oğlanların alınmaması özellikle belirtilmiştir. Doğuştan sünnetli olan oğlan ve Türkçe bilen oğlanlar da aynı şekilde devşirme uygulamasına dahil edilmemiştir. Evli olan, İstanbul'a gelip sonradan vilayetine dönmüş oğlan da büyük şehir görmesi hasebiyle gözü açıldığı düşünülerek sisteme dahil edilmemiştir (Anonim, [yz.] 1606: 8a, 8b).

Devşirme sistemine dahil edilmeyen diğer bir grup da Uzunçarşılı'nın (1988, s.510) belirttiği üzere sanat sahibi olanlar yani eli iş tutanlardan oluşmaktadır. *Kavânîn-i Yeniçeriyân'da* sanat ehli kişilerin üç, dört akçe için sefere gitmeyecekleri; daha kârlı işler peşinden gidecekleri ifade edilmektedir (Anonim, [yz.] 1606: 14a). Ancak bu husûs değerlendirilirken Osmanlı klasik döneminde askerlik mesleğinin yüksek getirisi olan bir iş olduğu unutulmamalıdır. *Kavânîn-i Yeniçeriyân'ın* yazıldığı dönemde ise hem fetihlerde meydana gelen azalma hem de ekonomik gelirdeki düşüş bu kanaatin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Fiziksel görünüşün haricinde bakılan diğer bir husûs devşirilecek çocukların sosyal statülerini ve aynı zamanda psikolojik durumlarını kapsamaktadır. Yılmaz (2015, s.919) yönetmeliklere göre, adayların evlenmemiş, kırsalda yaşayan ve zanaat becerileri olmayan kişiler olmaları gerektiğini, devletin sisteme

kolayca uyum sağlayabilecek, otoriteye boyun eğebilecek ve daha kolay eğitilebilecek adaylar aradığını ve evlilik gibi güçlü sosyal bağlar veya bir erkeğe ekonomik bağımsızlık sağlayacak becerilerin bu durumu engelleyici bir unsur olduğunu ifade etmektedir. Yılmaz'ın ifade ettiği nokta tam da bu husûsa işaret etmektedir. Çocukların ekonomik özgürlükleri yahut güçlü sosyal bağları, onların sisteme güçlü bir şekilde bağlanmaları ve uyumları açısından büyük bir handikap oluşturmaktadır. Devlet tam da bu sebeple bu çocukları sistemin dışında bırakmıştır.

Kısacası fiziksel özellikleri ön planda tutularak devşirme sistemine dahil edilen oğlanlar birçok açıdan değerlendirmeye tâbi tutulmuşlardır. Değerlendirme aşamasında hangi çocuklar devşirilirdi sorusu kadar kimlerin çocukları devşirilirdi sorusu da bir başka önemli konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı meslek gruplarının çocukları muhtelif sebepler dayanak gösterilerek bu sistemin dışında bırakılmıştır. Genel olarak derbendçi, maden işçisi, mîrî inşaat işçilerinin çocuklarından devşirme alınmamıştır. Bunun yanında devşirme uygulamasının coğrafi gelişimine uygun olarak özellikle Rum, Bulgar, Arnavut, Boşnak, Sırp ve Hırvat çocukları tercih edilirken Türk, Kürt, Acem, Rus, Yahudi, Gürcü ve Çingeneler devşirilmemiş; Ermeni çocukları ise saray hizmetlerinde kullanılmak için çok az devşirilmiştir (Özcan, 1994, s.255). Türklerin Yeniçeri Ocağı'na girmesine izin verilmemesinin gerekçesi olarak *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'da bazı husûslar belirtilmiştir. Bu husûslar içinde en kayda değer görüneni, Yeniçeri Ocağı'na girmeleri halinde aile/akraba taifesinin “hünkâr kulu olduk” diyerek vergi vermeyi bırakacaklarının ve bu kişilerin asayîşi bozan hareketler yaparak Celâlî İsyanlarına sebebiyet vereceklerinin düşünülmesidir (Anonim, [yz.] 1606: 7a, 7b).

En azından *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'ın telif edildiği tarihe kadar bu uygulamanın bozulduğunu söylememiz mümkün görünmektedir. Çünkü *Kavânîn-i Yeniçeriyân* müellifi Türk aileler içinden alınan oğlanların rüşvet ve şefaate ağa çerağı olarak Yeniçeri Ocağı'na sokulması ile devşirme uygulamasına ihtiyaç kalmadığını değerlendirmiştir. İlgili konu “...*kâfir evlâdını bed-asl mıdır degil midir aslâ yoklamadın şefâ'atle ve yâhud [rüş]vetlerin almağla Türk evlâdı mıdır babası anası adların kâfir adlarından biriyle zikr itdirmemekle ağa çerâğı idüp her bir yeniçeri ağası zamânında bir çerâğ defter idüp çerâğ itmekle defterleri doldurdılar ağa çerâğı olalıdan berü yeniçeri ocağına Türk mürk dâhil olmağa illet-i müstakile olmuşdur devşirmeye ihtiyâc kalmamışdur.*” (Anonim, [yz.] 1606: 14a) şeklinde paylaşılmıştır.

Kavânîn-i Yeniçeriyân devşirilecek oğlanların nerelerden seçileceği husûsunda da oldukça ayrıntılı bilgi vermektedir. Bu bilgiler içinde devşirme uygulamasının başlangıçta Trabzon'da uygulanmasına izin verilmediği ve Lazlardan oğlan devşirmenin yasak olduğu yer almaktadır. Haricen Macar ve Hırvat sınırından devşirilen çocukların kolay şekilde Müslüman olmadığı ve Rusların ise isyan etmeye meyilli oldukları gerekçesiyle devşirme uygulamasına dahil edilmedikleri anlaşılmaktadır (Anonim, [yz.] 1606: 11b, 12a). Bu konu hakkında Tayfun Toroser'in (2011, s.20) çalışması sonucu sadeleştirilerek yayınlanan *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'ın Veliyüddin Efendi koleksiyonunda bulunan nüshada da benzer bir anlatım “*Belgrad'tan öte, Macar ve Hırvat sınırı boyundan oğlan almak kanun değildir. Zira Macar ve Hırvat dönmesi de Müslüman olmaz, fırsat bulunca tekrar dinden çıkar. Karaman diyarından Rum diyarına kadar oğlan almak kanun değildir. Çünkü onlar Türkmen, Gürcü ve Kürt tayfası ile karışıktır, bu yüzden toplanmaz.*” şeklinde geçmektedir. Bu durum uzun yıllar boyunca Karaman bölgesinden Erzurum'a kadar olan sahadan devşirme alınmamasını beraberinde getirmiştir. Pal Fodor (1985, s.220) da devşirme uygulaması için kullanılacak en uygun insan grubunun imparatorlukta yaşayan diğer Hristiyanlar ve devşirmeyi kendileri kabul eden Müslüman Boşnaklar olduğunu belirtmektedir. Ahmet Refik (1332/1916, s.46) ise devşirme sisteminin daha ziyade Üsküp, İştîp, Köstendil, Prizren, Samakov, Elbasan, Avlonya, Belgrad, Priştine, Taşlıca, Yanya, İskenderiye, Ohri, Kırçova, Manastır, Mostar gibi şehirlerde uygulandığını söylemektedir.

Devşirilen oğlanlar doğrudan Yeniçeri Ocağı'na kaydedilmez önce Türk kültürünü ve İslam dinini öğrenmeleri için Anadolu'daki bir Türk ailenin yanında eğitime tâbi tutulurlardı. Bu

uygulama “Türk’e vermek” şeklinde tanımlanırken¹¹ *Kavânîn-i Yeniçeriyân*’da “Türk üzerine vermek” olarak yer almaktadır ve bu usûlün Fatih Sultan Mehmet zamanında uygulamaya konulduğundan bahsedilmektedir: “*Türk üzerine virilmek dahi Fâtih-i Kostantiniyye Sultân Muhammed Hân zamânında olmuştur ve olmağa bâ’is oldur kim ol zamân kim sa’âdetle İstanbul feth eylediklerinde Egri Kapu kurbunda tekür-ı makhûrın sarayına konup Ayasofya Câmi’nin çanların yıkup minârelerin düzdürüp cum’a namâzına azîmet buyurup girü sarâylarına döndüklerinde yeniçeri yoldaşlar pâdişâh-ı cihân-penâh hazretlerini selâma durdıklarında pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri sağına ve sola selâm virecek içlerinden birisi aleykümü’s-selâm Muhammed Paşa didi pâdişahdır sarâya gelicek ol zamânda düstûr-ı a’zamları olan Mahmûd Paşa’yu da’vet idüp lâla bu oğlan benim selâmımı aleykümü’s-selâm Muhammed Paşa deyü almakdan murâd nedir bu ne asl selâm almakdır deyicek Mahmûd Paşa bunların kâfireden Müselmân olup ümmî olduklarını ve bunların yanında paşa demekde azîm-i ta’zîm olmaduğunu bir bir beyân idicek pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri eyidi lâla didiğin gerçektir ve ammâ çak bu denlü Türkçe bilmemegin ne âlemi var bunları bâri cem’ eyledikten sonra Türk üzerine virüb Türkçe öğrense ve belâya mu’tâd olup ba’dehû ulûfeye yazdırup ve ba’dehû kapuya çıkarsalar dahi sefer-i zafer-âsâra gönderseler olmaz mıydı” (Anonim, [yz.] 1606: 5a, 5b).*

Bu uygulamayı gerçekleştirirken Rumeli’den toplanan çocukların Anadolu’daki Türk ailelere birer altın karşılığında satıldıklarından da bahsedilmektedir. Devşirme oğlanların Türk ailelere birer altın karşılığında satılmasındaki maksat ise Türk ailenin yanına verilen devşirme oğlanının kendini hünkâr kulu görerek hizmet etmeyi reddetmesinin önüne geçmek olduğu belirtilmektedir. Rumeli’den devşirilen çocukların Anadolu’daki bir ailenin yanına verilmesi ile çocukların devşirildikleri topraklardan uzaklaşmaları sağlanırken aynı zamanda bu durum geri kaçmalarını engelleyen en önemli husûs olarak görülmektedir. Türk ailelerin yanına verilen oğlanlar dört, beş sene bu ailenin yanında hizmet ederek Türkçeyi ve Türk kültürünü öğrenmekte ve çalışma hayatındaki zorluğu görmelerinin akabinde devlet görevine alınmaktadır (Anonim, [yz.] 1606: 6a). Oğlanların Türk üzerine verilmesinin sonrasında her sene bir görevli gönderilerek kontrolleri yapılır ve verilen aileden oğlan başına seksen akçe yoklama akçesi¹² talep edilirdi (Anonim, [yz.] 1606: 14a).

Tablo 2: Türk Üzerine Verilen Devşirme Oğlanları
(Beydilli, 2013, s.451)

	Köyün Adı	Verildiği Kişi	Devşirmenin Adı	Devşirmenin Vefat Etme Nedeni
1	Bursa Adaköyü	Hoşkadem b. Abdullah	Hamza	nasır (نصير) zahmetinden vefat... (Şubat 1491)
2	Bursa Bahçeköy	Ali b. Abdullah	Hızır	nasır zahmetinden vefat... (Mart 1491)
3	Bursa Kite kadılığı Katırlıköy	Yüsuf b. Mustafa	Süleyman	tâun illetinden vefat... (Mart 1491)
4	Bursa Adaköyü	Budak b. Mahmud Fakih	Ağca	katırdan düşüp öldü (Kasım 1491)
5	Hamamlıkızık Köyü	Berek b. Îsâ	Hamza	tâun zahmetinden fevt... (Mayıs 1504)
6	Gülpınar Köyü	Hızır b. Mûsâ	Ali	tâun zahmetinden vefat... (Mayıs 1504)
7	Hacı İvaz Paşa Kızığdı	Hacı Ahmed b. Abdullah	Hasan	tâun zahmetinden fevt... (Mayıs 1504)

Kemal Beydilli (2013, s.451), yeniçerilerle ilgili çalışmasında Bursa Şer’iye Sicilleri’ni kullanarak Türk üzerine verilen devşirmelerin ayrıntısına Tablo 2’de yer vermektedir. Bu kayıtlarda devşirme oğlanın verildiği kişinin ismi, verilen devşirmenin Müslüman olduktan sonra

¹¹ Bu uygulama literatürde genel olarak “Türke vermek” ifadesi ile kabul görmüştür.

¹² Yoklama akçesi uygulamasında zaman içinde usûlsüz akçe talep edenlerin ortaya çıkması, bu uygulamanın yürütülmesinde bozulmalar yaşanmasına sebep olmuştur.

aldığı ismi ve fiziki özellikleri ayrıntılı bir şekilde bulunmaktadır. Bununla beraber devşirilen oğlanın vefat etme durumu var ise vefatın nedeninin de belirtildiği görülmektedir. Türk üzerine verilen devşirmelerin hizmetlerini tamamladıktan sonra aileden geri alınarak eşkal defterlerine kaydedilmesi, *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'da da teferruatlıca nakledilen bir hadisedir: “*Türk üzerine virilüp anda yedi sekiz yıl hidmet itdikten sonra Anadolu ağasında mıdır yâhûd Rumili ağasında mıdır tezkere olunup ağa öninde eşkâl defterinde kazâsında ve sancağında ve kendü adın ve babası ve anası adın ve Müselmânca adın ve eşkâllerin ve süricilerin yoklayup emr-i pâdişâhî üzere kaç nefer oğlan yazılmak fermân olınduyusa yazup İslâmbol Ağasına teslim ideler.*” (Anonim, [yz.] 1606: 14b).

Nihâî olarak devşirilecek gruplar belli bir sistem dahilinde devşirilirken ve kimi gruplar öncelikli olarak toplanırken kimileri ise tamamıyla sistemin dışında bırakılırdı. Bu durum devşirme sisteminin uygulanmasının bir başka özelliğini de gündeme getirmektedir. Gülay Yılmaz (2009, s.121) erkek çocukların etnik kökenlerine ilişkin bu kısıtlamaların muhtemeldir ki devletin kimi “biz” -Osmanlılar- olarak tanımladığı ve kimi öteki olarak reddettiğinin göstergesi olduğunu söylemektedir.

SONUÇ

Yeniçeriliğin ilk aşaması olarak kabul edilmesi gereken devşirme uygulamasını konu eden bu çalışmada, *Kavânîn-i Yeniçeriyân* esas alınarak devşirme sistemi uygulamasının nasıl icra edildiği incelenmiştir. Devşirme sistemine dahil edilen kişilerin özellikleri ve sistem dışında bırakılanların neden dışarıda kaldığı açıklanmıştır. Ayrıca, Yeniçeri teminine ilişkin ilk uygulamaların nasıl gerçekleştirildiği ve askere alma yöntemlerinin hangi koşullar altında ve hangi görevlilerin yardımıyla gerçekleştirildiği ele alınmıştır. Devşirilen gençlerin ilk eğitim yöntemleri üzerinde durularak yeniçeriliğe giden yolda devşirme oğlanının nasıl bir süreçten geçtiği hakkında genel bir çerçeve sunmak amaçlanmıştır.

Literatürde İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Kapukulu Ocakları isimli eseri temel başvuru kaynağı niteliğinde olmakla beraber Gülay Yılmaz'ın çalışmaları devşirmelerin toplanma usûlleri üzerine yeni bir soluk getirmiştir. Bu çalışmada bir kısmını verdiğimiz ancak tez çalışmamızda edisyon-kritik yaparak derinlemesine nüshalarını incelediğimiz *Kavânîn-i Yeniçeriyân* adlı eser, yeniçeriler üzerine çalışmak isteyenler için bir başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır. Bu makale tez çalışmamızdan farklı olarak devşirme usûlü ve bu usûlün ayrıntılarının ilgili yazmada nasıl ele alındığına odaklanmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, daha önce bilinen ancak müstakil olarak herhangi bir araştırmaya konu olmamış *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'ın Uzunçarşılı nüshası temel alınarak hazırlanmış mütevazı bir çalışmadır. Uzunçarşılı nüshasının literatüre kazandırılması amaçlanmış, ilgili konuda daha kapsamlı ve derinlemesine araştırma yapmak isteyenler için bu nüshanın bilinmezliği ortadan kaldırılmıştır.

Etik Beyan

“Kavânîn-i Yeniçeriyân’a Göre Yeniçeri Temini ve İlk Uygulamalar” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma etik kurul kararı zorunluluğu taşımamaktadır. Makale, Etik Kurulları Yayın Etiği Komitesinin (Committe on Publication Ethics-COPE) yazar, hakem ve editörler için belirtilen kurallardan yararlanılarak oluşturulmuş olan Anasay dergisi etik kuralları çerçevesinde yazılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares that they have no competing interests

Funding: The author declared that this study had received no financial support.

KAYNAKÇA

Akgündüz, A. (1990). *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*. Cilt 2. İstanbul: FEY Vakfı Yayınları.

Anonim.(1606). *Kavânîn-i Yeniçeriyân*. Uzunçarşılı Nüshası.

Beydilli, K. (2013). Yeniçeri. İstanbul: *TDV İslam Ansiklopedisi* 43. (s.450-462)

Beydilli, K. (2019). *Yeniçeriler ve Bir Yeniçerinin Hatıratı*. İstanbul: Pınar Yayınları.

Fodor, P. (1985). Bir Nasihat-name olarak Kavânîn-i Yeniçeriyân. *Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi, Tebliğler III. Türk Tarihi*, Cilt 1. (s.217-224). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Goodwin, G. (2008). *Yeniçeriler*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.

Hadîdî, Öztürk, N. (Der.). (1991). *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

İlgürel, M. (1998). Acemi Oğlanı. İstanbul: *TDV İslam Ansiklopedisi* 1. (s.324-325)

Koyuncu, A. (2017). Kavânîn-i Yeniçeriyân ve Bosnalı Müslüman Çocuklarının Devşirilmesi Meselesinin Tenkidi. *Uluslararası Balkan Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, 6-8 Ekim 2016 Çanakkale Bildiriler*, Cilt 1. (s.193-233). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Balkan ve Ege Uygulama ve Araştırma Merkezi.

Neşrî, M., Unat, F. R. ve Köymen, M. A. (Der.), (1949). *Kitâb-ı Cihan-nümâ, Neşri Tarihi-I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Oruç Bey, Öztürk, N. (Der.). (2009). *Osmanlı Tarihi (1288-1502)*. İstanbul: Çamlıca Basım Yayın.

Özcan, A. (1994). Devşirme. İstanbul: *TDV İslam Ansiklopedisi* 9. (s.254-257)

Özdemir, S. (2003). *Osmanlı Devleti'nde Devşirme Sistemi*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.

Palmer, J. A. B. (2000). Yeniçerilerin Kökeni. Öz, M. ve Özel, O. (Der.), *Söğüt'ten İstanbul'a Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar* (s.475-516). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Refik, A. (1332). On birinci Asr-ı Hicrîde Devşirme Usûlü. *Edebiyyât-ı Umûmiye Mecmuası*, Sene: 1, Numara: 2 (s.46-48)

Sakin, O. (2019). *Yeniçeri Ocağı Tarihi ve Yasaları (Mebde-i Kanûn-ı Yeniçeri Ocağı Tarihi)*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Süleymannâme, TSMK, Hazine, nr. 1517.

Toroser, T. (2011). *Kavanin-i Yeniçeriyân-Yeniçeri Kanunları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Uzunçarşılı, İ.H. (1984). *Osmanlı Devleti teşkilatından Kapukulu Ocakları-I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Uzunçarşılı, İ.H. (1988). *Osmanlı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi-I. Cilt.

Yılmaz, G. (2009). Becoming a devşirme: the training of conscripted children in the Ottoman Empire. *Children in Slavery Through the Ages*. (s.119-134)

Yılmaz, G. (2014). Son Kalan Eşkâl Defterine Göre Devşirmeliğin Bilinmeyenleri. *Atlas Tarih*, Nisan. (s.36-43)

Yılmaz, G. (2015). The Devshirme System and the Levied Children of Bursa in 1603-4 A.D. *Bellekten* 79/286. (s.901-931)